

Олійник Лариса Анатоліївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

Oliinyk Larysa,
PhD in Economics, Associate Professor,
Department of Finance, National University of
Life and Environmental Sciences of Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-8163-3763>

ОСОБЛИВОСТІ ТА НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СПІЛЬНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ЄС PECULIARITIES, AND DIRECTIONS OF IMPLEMENTATION OF COMMON AGRICULTURAL POLICY IN EU

Олійник Л. А. Особливості та напрями реалізації
спільної сільськогосподарської політики ЄС.
*Український журнал прикладної економіки та
техніки*. 2022. Том 7. № 3. С. 223 – 227.

Oliinyk L. Peculiarities, and directions of imple-
mentation of common agricultural policy in EU.
*Ukrainian Journal of Applied Economics and
Technology*. 2022. Volume 7. № 3, pp. 223 – 227.

Спільна сільськогосподарська політика – одна з найрегульованіших і одночасно найсуперечливіших політик ЄС. За останні десятиліття вона стала важливим інструментом підтримки фермерів у боротьбі з кліматичними змінами та сталому управлінні природними ресурсами. Метою статті є дослідження особливостей та напрямів спільної сільськогосподарської політики країн ЄС від витоків до сучасних трансформацій із аналізом впливу екологічного оподаткування на сільське господарство. При проведенні дослідження було використано загальні методи, а саме: аналіз, синтез, індукцію та узагальнення. У статті розглянуто цілі та порядок фінансування ССП. Проаналізовано особливості екологізації сільськогосподарського виробництва на рівні ЄС за рахунок запровадження екосхем. Визначено тенденції реформування ССП. Встановлено, що для реалізації нової політики всі держави-члени розробляють стратегічний план.
Ключові слова: спільна сільськогосподарська політика, екологічне оподаткування, сільське господарство, фінансове забезпечення ССП, фінансова політика, екологізація, екосхема, реформування ССП, Європейська зелена угода.

The Common Agricultural Policy is one of the most regulated and yet most controversial EU policies. Over the past decades, it has become an important tool to support farmers in the fight against climate change and sustainable management of natural resources. The article aims to study the features and directions of the EU's common agricultural policy from its origins to modern transformations, along with an analysis of environmental taxation's impact on agriculture. The study was conducted using general methods, namely: analysis, synthesis, induction, and generalization. The article considers the objectives and financing of the CAP. It is determined that the new Common Agricultural Policy retains the existing financing architecture. It is established that in recent years, the CAP has undergone several reforms to become not just a tool for direct support of agricultural producers, but a driving force for sustainable rural development and greening of agricultural production at the EU level through the introduction of eco-schemes (voluntary environmental protection measures). This reorientation has become a key goal of the MTP, which should stop the current environmental degradation and biodiversity loss and ensure a fair distribution of financial support for small and medium-sized farms, which will become the center of safe food. It is determined that as part of the implementation of the new policy, each state must develop a national strategic plan describing the MTP instruments based on the analysis of its current conditions and needs to achieve the goals of the European Green Deal, a feature of which is the possibility of its annual adjustment and improvement. The new MTP also provides the support for young farmers to promote rural areas.

Keywords: common agricultural policy, environmental taxation, agriculture, CAP funding, financial policy, ecologization, eco-schemes, reform of the CAP, the EU green deal.

Вступ

Сільськогосподарська політика одна з найрегульованіших, але в той же час суперечливих політик Європейського Союзу. Спочатку вона було зосереджена на захисті менш конкурентоспроможних європейських товаровиробників, які виробляють дороговартісну продукцію, від дешевшої продукції за межами ЄС. Нині завданням САП є протидія негативним економічним ефектам, викликаним змінами в природному середовищі. Криза, пандемія Covid-19, вторгнення РФ в Україну знову наголосили на важливості сильної й злагодженої європейської політики, яка здатна підтримувати своїх аграріїв та забезпечувати виробництво харчових продуктів. Зростання продуктивності агроєкосистем змінює сільське господарство та сприяє забрудненню навколишнього середовища. Екологічні податки можуть впливати на цей вид економічної діяльності, щоб інтерналізувати зовнішні ефекти.

Дослідженню питань Спільної сільськогосподарської політики присвячені праці таких науковців, як: S. Barral, P. Ciaian, G. Fusco, T. Grodzicki, A. Kengyel, D. Kleijn, T. Зінчук, С. Кваша, Н. Кривенко, С. П'ясецька-Устич, А. Ужва, Н. Шабаєва. Питаннями впливу екологічного оподаткування на інтерналізацію зовнішніх ефектів займалися: Fullerton D., Leicester A., Smith S., Mackenzie S. G., Miller S., Schmidtchen D., Falconer K. та інші. Попри всі наявні інформаційні джерела дана тематика залишається доволі актуальною, оскільки нині знаходиться на етапі трансформації, тому вимагає постійного аналізу та пошуку шляхів удосконалення.

Визначення мети та цілей дослідження

Метою статті є дослідження особливостей та напрямів спільної сільськогосподарської політики країн ЄС від витоків до сучасних трансформацій із аналізом впливу екологічного оподаткування на сільське господарство.

Виклад основного матеріалу

У 2022 році виповнилося 60 років Спільній сільськогосподарській політиці Європейського союзу (ССП). За останні десятиліття вона стала важливим інструментом підтримки фермерів у боротьбі з кліматичними змінами та сталому управлінні природними ресурсами. 2 грудня 2021 року офіційно ухвалено угоду про реформування ССП. Нові регламенти починають діяти в 2023 році та зосереджені на встановленні набору індикаторів як частини нової системи ефективності, моніторингу й оцінки та зміну парадигм у провадженні сільськогосподарської діяльності протягом 2023-2027 років.

Спільна сільськогосподарська політика ЄС – це політика сільського господарства, орієнтована на внутрішні країни, яка базується на трьох основних принципах: єдиний ринок, на якому існує вільний потік сільськогосподарських товарів за єдиними цінами в межах ЄС; надання переваги продукції на внутрішньому ринку перед імпортом з-за кордону через єдині митні тарифи; фінансова солідарність через спільне фінансування сільськогосподарських програм [5].

Основними цілями ССП є: підвищення продуктивності сільського господарства, доходів та забезпечення соціальних прав фермерів; підтримка нових учасників ринку; стабілізація ринків; гарантування регулярного постачання продуктів харчування; перерозподіл субсидій для стимулювання фермерів до екологічних систем землеробства; гарантування справедливих цін шляхом регулювання ринку.

Конкретні цілі ССП визначені Договором про функціонування ЄС.

ССП визначає умови, які дозволять фермерам виконувати свої функції в суспільстві такими способами:

- виробництво продуктів харчування (у ЄС налічується близько 10 мільйонів ферм і 22 млн людей працюють у цьому секторі. Вони пропонують велику кількість безпечних, доступних і якісних продуктів. ЄС відомий у всьому світі своїми харчовими та кулінарними традиціями та є одним із провідних світових виробників та нетто-експортерів агропродовольчої продукції);

- розвиток сільських громад (наявність великої кількості робочих місць, пов'язаних із сільським господарством. Частина людей зайняті в «нижчих» операціях, зокрема приготуванні, обробці, пакуванні, транспортуванні та реалізації харчових продуктів. Сільськогосподарський і харчовий сектори разом забезпечують близько 40 млн робочих місць. У 2014-2020 рр. ресурси ССП були спрямовані на забезпечення галузі новітніми технологіями, покращення інтернет-послуг та інфраструктури для 18 млн сільських мешканців, що еквівалентно 6,4% сільського населення ЄС);

- запровадження екологічно стійкого землеробства (перед фермерами постає подвійне завдання виробляти продукти харчування, захищаючи при цьому природу та біорізноманіття) [5].

Фінансове забезпечення ССП здійснюється двома фондами – Європейським фондом гарантій сільському господарству (EAGF) та Європейським сільськогосподарським фондом розвитку сільських територій (EAFRD). Перший займається підтримкою сільськогосподарського виробництва (пряма підтримка, ринкові заходи), другий націлений на направлення коштів для розвитку сільської місцевості.

Фінансове забезпечення дозволило побудувати сільськогосподарську інфраструктуру, тобто складські потужності, транспортні засоби та холодильні камери, необхідні для сільськогосподарської діяльності. Прямі виплати ССП характеризуються нерівномірним розподілом. Великі ферми отримують набагато більшу фінансову підтримку ніж середні та малі, які її реально потребують [6, с. 114].

На початку створення ССП фінансова підтримка фермерів мала здійснюватися зі спільного бюджету співтовариства, а не з бюджетів окремих країн-членів, і система характеризувалася тарифними преференціями, які надавали перевагу товарам з інших країн-членів за рахунок імпортованих продуктів харчування. Фермерам було надано підтримку доходів, щоб забезпечити паритет з іншими секторами економіки та заохотити збільшення сільськогосподарського виробництва для покращення стану продовольчої безпеки регіону [7].

З моменту створення ССП зазнавало значних реформ та модифікацій.

Оскільки членство в спільноті розширювалося, а чисельність фермерів, які отримують підтримку, збільшувалася як у кількості, так і в загальному обсязі виробництва, союз шукав шляхи зменшення бюджетних витрат на ССП. Перший такий крок зроблено в 1984 році, коли ввели квоти на європейське виробництво молочної продукції. Кожній країні було призначено

квоту, яка потім розподілила її серед усіх молочних фермерів у кожній країні. Фермерів, які перевищували контрольну квоту, обкладали податком [7].

Цього року фінансова політика була спрямована на зменшення підтримки ринкових цін та її заміну на підтримку виробника у формі прямих платежів. Також зросли витрати на заходи з розвитку села. У 2000 році продовжилися реформи розвитку сільськогосподарських територій [3].

Важливі компоненти реформи 2003 року відображають філософську зміну підходу до сільськогосподарської політики ЄС. Вперше на додаток до зовнішнього тиску з боку екологів і споживачів чинився значний тиск щодо реформування ССП. Важливою особливістю даної реформи стала незалежна політика підтримки доходів, яка складалася з одноразових виплат фермерам [5].

З 2008 року зменшилася підтримка ринку. Реформи 2013 року зміцнили зв'язок незалежної підтримки з екологічними й кліматичними заходами. Незважаючи на послідовні розширення, загальні витрати ССП як частка ВВП фактично зменшилися з 0,54% у 90-х роках до 0,34% у 2020 році. Вихід Великобританії призвів до відносного збільшення до 0,44% ВВП ЄС у 2022 році [3].

У рамках фінансового програмування на 2014-2020 рр. головною зміною ССП стала екологізація, яка включала резервування 30% прямої допомоги для зеленого платежу, розподіл якого здійснюється при дотриманні трьох умов: створення постійних пасовищ, диверсифікації культур і резервування принаймні 5% ріллі для територій з екологічним інтересом [2].

Термін екологізація охоплював корисну для навколишнього середовища та клімату сільськогосподарську діяльність. Заборонялося розорювання постійних пасовищ. Диверсифікація полягала в розподілі посівних площ. Фермери, які мали 10 га, повинні розподілити дану площу між двома культурами, а хто більше 30 га – між трьома. Площа під однією культурою не могла становити більше 75%. Фермери, які мали понад 15 га, повинні були відвести не менше 5% орних земель під екологічно орієнтовані території (пар, лісосмугу або засадити рослинами, що акумулюють азот).

Однак, за даними Європейської рахункової палати, екологізація насправді не зробила сільськогосподарську практику більш екологічною та кліматичною, головним чином через відсутність цілеспрямованості заходів, запропонованих фермерам, що дозволило їм лише незначно змінити свою сільськогосподарську практику, щоб скористатися зеленим платежем [2].

У процесі дослідження фінансової політики у сфері ССП встановлено, що нині сільське господарство генерує лише близько 1,3% ВВП ЄС і становить близько 4% від загальної зайнятості, але більше однієї третини бюджету ЄС витрачається на ССП. Тим не менш, його частка в бюджеті ЄС дуже різко зменшилася за останні чотири десятиліття, з 65,5% у 1980 році до 35% у 2020 році. Бюджетом ССП на 2014-2020 рр. виділено 291,3 млрд євро на прямі виплати (71,3%), 17,5 млрд євро на ринкові інтервенції (4,3%) і 99,6 млрд євро на розвиток сільської місцевості (24,4%). З 2014 по 2020 рік витрати на сільське господарство склали 408,3 млрд євро [6, с. 115].

Нормативні положення ССП та Європейського зеленого курсу пропагують екологічно чисте та конкурентоспроможне сільське господарство з низьким викидом парникових газів та сталим використанням ресурсів. Екологічні податки можуть пом'якшити негативні зовнішні ефекти, що виникають від сільського господарства [11, 12]. Згідно зі звітом Євростату, у 2020 році енергетичні податки склали 77,5% від загальних надходжень екологічного податку в ЄС, що було значно більше, ніж у двох інших основних категоріях: транспорту (18,95%) і податків на забруднення, та ресурси (3,55%) [13].

Дослідження показали, що сільське господарство є сектором економіки, яке чинить значний вплив на зміну клімату, та прямо або опосередковано сприяє викидам парникових газів, тож необхідно знайти баланс між збереженням навколишнього середовища та ефективністю господарства, щоб уникнути обмежень у галузі, особливо в умовах конкуренції [9, 11, 12].

Об'єкти оподаткування екологічних податків у сільському господарстві [9, 11]:

1. Енергетичні податки (енергопродукти для стаціонарного обладнання, енергопродукти для техніки, викиди парникових газів).

2. Податки на забруднення (вимірні викиди парникових газів у повітря через процеси травлення у худоби – Enteric Fermentation, шум, відходи, дифузні джерела забруднення (мінеральні добрива та пестициди)).

3. Транспортні податки (страхування транспортного засобу, імпорт або продаж транспортних засобів, дорожні податки, реєстрація транспорту).

4. Податки на ресурси (забір води, заготівля деревини, збирання біоресурсів).

Скорочення викидів парникових газів є важливими заходами для пом'якшення кліматичних змін, передбачених Європейською зеленою угодою та новою ССП. Для зменшення забруднення фермерами, значна увага приділена добривам, засобам захисту рослин, паливу,

процесам тваринництва та поводження із гноєм. Багато забруднюючих речовин досі не підлягають оподаткуванню, хоча декілька країн обговорюють введення податків на добрива і пестициди та скасування звільнення від податків на дизельне паливо [10, 12].

У 2017 році розпочато процес реформування ССП, який набрав чинності в грудні 2021 і отримав назву Європейська зелена угода. Вона переслідує амбітну мету – зробити Європу першим кліматично нейтральним континентом. Крім того, планувалося, що мінімум 25% сільськогосподарських угідь в ЄС до 2030 року повинні оброблятися екологічним шляхом з мінімальним застосуванням пестицидів і добрив. Ще одна стратегія угоди носить назву «від ферми до столу». Вона покликана забезпечити достатність і доступність їжі, сприяти здоровому харчуванню, зменшити відходи та боротися з харчовим шахрайством.

Нова ССП (2023-2027 рр.) має на меті зупинити поточну деградацію навколишнього середовища та зменшення біорізноманіття на європейських сільськогосподарських угіддях шляхом досягнення трьох екологічних цілей: сприяння пом'якшенню наслідків зміни клімату, підтримання ефективного управління природними ресурсами та відтворення біорізноманіття [8].

Модель ССП повинна сприяти досягненню кліматичних цілей ЄС та захисту навколишнього середовища. Держави-члени описуватимуть екосхеми (добровільні природоохоронні заходи) у своїх стратегічних планах. Такі екосхеми є новинкою екологічної частини ССП і направлені на ведення екологічно чистого сільського господарства (органічне й точне землеробство, агролісівництво тощо). Наприклад, австрійські екосхеми зосереджені на захисті ґрунтів і вод та покращенні добробуту тварин, а Люксембург надаватиме гранти фермерам, які обмежуватимуть використання пестицидів.

У рамках реалізації нової політики кожна держава повинна розробити національний стратегічний план з описом інструментів ССП на основі аналізу своїх поточних умов і потреб для досягнення цілей Європейської зеленої угоди [4, с. 6].

Розробляючи національні стратегічні плани, держави-члени повинні обрати інструменти фінансування, які будуть відповідати конкретним цілям і запитам, орієнтованим на регіональний і місцевий рівні. Запровадження таких планів є позитивним явищем, оскільки дозволяє краще врахувати неоднорідні сільськогосподарські структури в Європі та дає змогу державам-членам вибрати екозаходи, які краще підійдуть їх фермерам. Ще однією перевагою є можливість їх щорічного коригування, що сприяє виявленню та удосконаленню неефективних заходів.

Екологічні цілі були поступово інтегровані в ССП. У 1992 році агроекологічні схеми узагальнені для всіх держав-членів, а в 2015 році ці схеми включали мету щодо скорочення чистих викидів парникових газів у сільському господарстві, ставши агроекологічними та кліматичними схемами (AECS). У 2003 році обумовленість виплат прямої допомоги дотриманням нормативних актів на користь навколишнього середовища та використанням найкращих сільськогосподарських та екологічних практик заклало основу для озеленення ССП. Фінансове забезпечення наступної ССП зберігає попередню архітектуру у двох рівнях: перший, повністю фінансований ЄС, охоплює пряму допомогу; другий, який спільно фінансується ЄС та державами-членами, охоплює так звані інструменти розвитку сільської місцевості, тобто AECS, допомогу регіонам із природними обмеженнями та сільському розвитку й інноваціям. Посилення екологічних амбіцій буде досягнуто головним чином через посилення перехресної відповідності та запровадження екосхем, які мобілізують 25% ресурсів першого рівня. Заходи другого рівня залишаються дуже подібними до тих, що передбачені ССП на 2014-2020 роки. Таким чином, рамки ЄС надають можливість державам-членам посилити заходи щодо захисту навколишнього середовища та клімату [1].

Рамки ЄС передбачають, що кожна екосхема повинна охоплювати мінімум дві сфери діяльності серед наступних: пом'якшення наслідків клімату, включаючи скорочення викидів парникових газів; адаптація до зміни клімату; покращення якості води та зменшення навантаження на водні ресурси; запобігання деградації ґрунтів, покращення їх родючості; захист біорізноманіття; скорочення використання пестицидів; покращення добробуту тварин.

Нова ССП передбачає, що держави-члени встановлюють мінімальні площі, які повинні мати активні фермери, щоб отримати прямі виплати. Малим фермам можуть надаватися одноразові грошові суми або суми на гектар замість прямих виплат.

Для забезпечення конкурентоспроможності аграрного виробництва і підвищення привабливості сільської місцевості у стратегічному плані ССП передбачено надання підтримки молодим фермерам. Важливим напрямом нової політики є надання їм додаткової підтримки максимум на п'ять років. При цьому досі залишається проблемою відсутність стратегічного підходу до оновлення поколінь та індикатора щодо кількості молодих фермерів.

Висновки та перспективи подальших розвідок

ССП протягом останніх років пройшла ряд реформ, щоб стати не просто інструментом прямої підтримки сільгоспвиробників, а рушійною силою сталого розвитку сільської місцевості та екологізації сільськогосподарського виробництва на рівні ЄС за рахунок упровадження екосхем. Така переорієнтація стала ключовою метою ССП, яка повинна зупинити поточну деградацію навколишнього середовища та зменшення біорізноманіття й забезпечити справедливий розподіл фінансової підтримки для малих та середніх ферм, що стануть центром безпечних харчових продуктів. Для реалізації нової політики всі держави-члени розробляють стратегічний план з описом інструментів його впровадження, який підлягає щорічному редагуванню.

Оцінка впливу екологічних податків на зменшення забруднення вимагає ретельного подальшого аналізу, адже багато забруднюючих речовин, що використовуються в сільському господарстві, досі не підлягають оподаткуванню, хоча низка країн обговорює введення податків на добрива і пестициди та скасування податкових пільг на дизельне паливо.

Подальші наукові дослідження в даному напрямі можуть бути спрямовані на виявлення переваг і недоліків спільної сільськогосподарської політики з визначенням напрямів їх удосконалення та на пошук можливостей упровадження досвіду країн ЄС щодо ССП у практику України.

Список літератури

1. European Commission. The common agricultural policy at a glance. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-glance_en.
2. Bourget B. The Common Agricultural Policy 2023-2027: change and continuity. URL: <https://www.robertschuman.eu/en/european-issues/0607-the-common-agricultural-policy-2023-2027-change-and-continuity>.
3. A GREENER AND FAIRER CAP. Common Agricultural Policy: Key graphs & figures. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/document/download/89b607ec-8a43-4073-bafd-f2493da7699e_en?filename=factsheet-newcap-environment-fairness_en.pdf.
4. Common Agricultural Policy (CAP) 2021-2027 – Progress and Perspectives. URL: https://croplifeurope.eu/wp-content/uploads/2021/04/CropLifeEurope_Deloiite_-CAP-Report-Final.pdf.
5. Common Agricultural Policy. URL: <https://www.ers.usda.gov/topics/international-markets-u-s-trade/countries-regions/european-union/common-agricultural-policy/>.
6. Kengyel Á. Would Renationalisation and Co-financing of the Common Agricultural Policy Be Justified? *Intereconomics*. 2022. Vol. 57. P. 113–119. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10272-022-1038-5>.
7. The EU's Common Agricultural Policy. URL: <https://www.eu2020.de/eu2020-en/news/article/cap-eu-common-agricultural-policy-explained/2380260>.
8. The International Union for Conservation of Nature (IUCN). EU's agricultural policy gets final green light from Parliament. URL: <https://www.iucn.org/news/europe/202111/eus-agricultural-policy-gets-final-green-light-parliament>
9. Fullerton D., Leicester A., & Smith S. (2008). Environmental taxes (No. w14197). National bureau of economic research.
10. OECD. Taxation in Agriculture, OECD Publishing, Paris. 2020. <https://doi.org/10.1787/073bdf99-en>.
11. Miller S. Tax policies, agriculture and the environment. 2015.
12. Inkábová M., Andrejovská A., & Glova J. The Impact of Environmental Taxes on Agriculture-the Case of Slovakia. *Polish Journal of Environmental Studies*, 2021. 30(4).
13. Taxation trends in the European Union: 2021 edition. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2778/732541>

References

1. European Commission. The common agricultural policy at a glance. Available at: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-glance_en.
2. Bourget, B. The Common Agricultural Policy 2023-2027: change and continuity. Available at: <https://www.robertschuman.eu/en/european-issues/0607-the-common-agricultural-policy-2023-2027-change-and-continuity>.
3. A GREENER AND FAIRER CAP. Common Agricultural Policy: Key graphs & figures. Available at: https://agriculture.ec.europa.eu/document/download/89b607ec-8a43-4073-bafd-f2493da7699e_en?filename=factsheet-newcap-environment-fairness_en.pdf.
4. Common Agricultural Policy (CAP) 2021-2027 – Progress and Perspectives. Available at: https://croplifeurope.eu/wp-content/uploads/2021/04/CropLifeEurope_Deloiite_-CAP-Report-Final.pdf.
5. Common Agricultural Policy. Available at: <https://www.ers.usda.gov/topics/international-markets-u-s-trade/countries-regions/european-union/common-agricultural-policy/>
6. Kengyel, Á. (2022). Would Renationalisation and Co-financing of the Common Agricultural Policy Be Justified? *Intereconomics*, no. 57, pp. 113–119. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10272-022-1038-5>.
7. The EU's Common Agricultural Policy. Available at: <https://www.eu2020.de/eu2020-en/news/article/cap-eu-common-agricultural-policy-explained/2380260>.
8. The International Union for Conservation of Nature (IUCN). EU's agricultural policy gets final green light from Parliament. Available at: <https://www.iucn.org/news/europe/202111/eus-agricultural-policy-gets-final-green-light-parliament>
9. Fullerton D., Leicester A., & Smith S. (2008). Environmental taxes (No. w14197). National bureau of economic research.
10. OECD (2020), Taxation in Agriculture, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/073bdf99-en>.
11. Miller S. (2015). Tax policies, agriculture and the environment
12. Inkábová M., Andrejovská A., & Glova J. (2021). The Impact of Environmental Taxes on Agriculture-the Case of Slovakia. *Polish Journal of Environmental Studies*, 30(4).
13. Taxation trends in the European Union: 2021 edition. Available at: <https://data.europa.eu/doi/10.2778/732541>

Стаття надійшла до редакції 08.10.2022 р.